

Ersättningsfoder till nötkreatur vid grovfoderbrist

R. Spörndly¹, N. Nilsson-Linde², G. Bergkvist² och T. Eriksson¹

¹Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), Institutionen för husdjurens utfodring och vård,

Uppsala ²SLU, Institutionen för växtproduktionsekologi, Uppsala

Korrespondens: rolf.spornly@slu.se

Introduktion och sammanfattning

Våren och sommaren 2018 var mycket torr och skördarna blev kraftigt tillbakasatta. I Kronoberg, Kalmar, Gotland, Halland, och Skåne län, där kotätheten är hög och vallskördarna i normala fall stora, blev skörden bara drygt 60 % jämfört med 2017. Även spannmålsskörden 2018 drabbades och blev i genomsnitt för landet endast 45 % av föregående års skörd. Skörden av åkerbönor blev bara en tredjedel (Statistiska meddelanden, 2018). Med finansiering från SLU Future Food kunde vi på kort tid sammanställa ett antal möjligheter att finna foder som ersättning för utebliven vallskörd. Rapporten tar upp frågeställningar som hur man hanterar sin vall i torkan, hur mycket foder man kan förvänta sig av naturbetesmark och skogsbete, lämplig skördetid för helsädesensilage, olika vallgrödors tolerans mot sen sådd och skörd, mellangrödor, ammoniakbehandling av halm, och till och med skörd av vass som nödfoder. Rapporten i sin helhet hittar man på www.slu.se/ersattningsfoder.

Material och metoder

Som en guide genom de olika möjligheterna till ersättningsfoder presenteras ett åtgärdsschema som vecka för vecka under sommaren föreslår vilka åtgärder man kan vidta om torkan blir ett problem (figur 1). För varje åtgärd finns i rapporten en sidhänvisning till mer utförlig information.

	Juni		Juli		Augusti		September			Oktober		
Vecka	23	25	27	29	31	33	35	37	39	41	43	
Åtgärd	Skörda vallen i axgång trots liten mängd											
	Börja leta nya beten. Grannar. Ungdjur till skogsbete											
	Om andraskörden inte vuxit, slå inte det lilla som finns. Slå först när regn är i sikte											
	Fortsätta leta beten. Våtmarksbeten. Vassbeten											
	Slå spannmålsgrödor till helsädesensilage											
	Så mellangrödor efter helsäd och andra tidigt skördade grödor											
	Spara och köpa in halm från spannmålsodlare. Behandla halm											
	Så mellangrödor efter grödor skördade i normal tid											
	Beta grönskott från torkskadade fält											
	Teckna kontrakt på andras mellangrödor											
	Skörda tidigt sådda mellangrödor											
	Beta mellangrödor, sök dispens för ligghall											
	Skörda sent sådda mellangrödor											
	Skörda vass											
	Ensilera sockerbetsblast											

Figur 1. Åtgärdsschema med förslag för när olika åtgärder bör vidtas för att producera ersättningsfoder vid torka.

Resultat och diskussion

När det gäller tidpunkten för vallskörd är rådet att slå förstaskörden vid det planerade utvecklingsstadiet även om våren varit torr och den skördade mängden blir liten. Om andraskörden sedan inte växer, bör man inte slå av den mitt i torkan och värmen utan låta den stå kvar tills regn är i sikte.

Under tidig sommar är det lämpligt att se sig om efter naturbeten som kan bli tillgängliga. Normalt går det att föda ca 20 ungdjur på 10 ha naturbete, medan man på ett skogsbete inte ska räkna med mer än 2 ungdjur på 10 ha.

När det står klart att vallfodret inte kommer att räcka är det dags att undersöka möjligheterna att slå spannmålsgrödor som var tänkta till mogen skörd som helsädesensilage i stället. Det finns tabeller över vilka skördar och vilka näringsvärden man kan räkna med då man skördar spannmålen som helsäd vid olika mognadsstadier. Störst skörd får man om man väntar tills kärnan är helt fullmatad men ännu inte hård. Planerar man att så en s.k. mellangröda (se nedan) på arealen kan det dock vara idé att välja en tidig skörd av helsäden för att på så sätt frigöra marken tidigare och ge mellangrödan längre växttid, detta förutsatt att det börjar regna på sensommaren.

Tröskar man spannmål själv eller lyckas avtala med tröskande grannar är halmen hårdvaluta ett torrår. Det finns råd om ammoniakbehandling av halm, vilket kan öka energivärdet från ca 6,3 MJ till över 8 MJ per kg ts och dessutom öka halten råprotein från ca 4 % till ca 12 %. Man får dock vara försiktig så det inte finns för mycket gröna växtdelar i halmen för då kan giftet 4-metyl-imidazol bildas.

Att skörda vass tillhör nog den mest extrema åtgärden, men vass kan i vissa fall betas med framgång. På sommaren håller vassen visserligen ett lågt energivärde men omkring 17 % råprotein, enligt gamla fodertabeller. Man kan också skörda vass på vintern och använda till strö för att på det sättet frigöra ströhalm så den kan utfodras i stället.

Till den mest proaktiva åtgärden under en torrsommar hör sannolikt sådd av mellangrödor. Man kan så snabbväxande arter som kan ge en skörd på 2–3 ton ts per ha redan i början av oktober om de sås senast 1 augusti – under förutsättning att det kommer regn i samband med sådd. Det kan vara havre, råg eller vallgräs som westerwoldiskt rajgräs och liknande. Det kan också vara kända baljväxter som ärt, fodervicker eller blålupin, men också mer ovanliga som perserklöver, spärrklöver eller luddvicker. Många kålväxter är också mycket snabba i starten och sår man oljerättika, vitsenap, grönfoderraps, fodermärgkål eller foderrova kan de utgöra en utmärkt gröda för stripbetning i september och oktober. Man måste dock hålla i minnet att mellangrödan kan uppföröka skadegörare som klumprotsjuka och bomullsmögel, så beroende på vad man tänker odla senare i växtföljden måste man välja med förstånd. En lärdom från de som under 2018 odlade någon mellangröda för att beta under sensommaren och hösten var att det kunde bli en hel del bete kvar på de naturbetesmarker som man på detta sätt sparade. Dessa kunde sedan betas riktigt sent på säsongen eftersom de har ett tramptåligt växttäck och ofta är lite kuperade och torrare. Det förekom t.o.m. att man behövde begära dispens från lagen om ligghall under den "kalla årstiden", då hösten var fortsatt varm efter en kortare köldperiod så betet stod kvar.

Avslutningsvis innehåller rapporten också lite tips om hur man kan tänka för att förbereda sig för kommande torrår. Blålusern (*Medicago sativa*), käringtand (*Lotus corniculatus*), hundäxing (*Dactylis glomerata*), rörsvingel (*Festuca arundinacea*), foderlosta (*Bromus inermis*), rödsvingel (*Festuca rubra*) och cikoria (*Cichorium intybus*) är de fleråriga vallväxter som klarar av torra bäst. Blålusern är lämplig att samodla med hundäxing eller rörsvingelhybrid (*x Festulolium*), eftersom de har liknande utvecklings- och tillväxtrytm.

Referenser

Spörndly R., Bergkvist G., Nilsson-Linde N. och Eriksson T. (2019) Ersättningsfoder till nötkreatur vid grovfoderbrist. Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för husdjurens utfodring och vård. Rapport 301.

Statistiska meddelanden (2018) Skörd av spannmål, trindsäd, oljevaxter och slåttervall 2018. Sveriges officiella statistik JO 19 SM 1802.